

HOFFMANN ZSUZSANNA

Asinius Pollio politikai pályafutása

Asinius Pollio¹ a Kr. e. első század egyik kétségkívül sokoldalú, érdekes egyénisége. Kr. e. 76-ban született Rómában. Ósei feltehetően Teate Marrucinumból származtak, ilyen módon – mint „idegen” – fokozottan érzékeny volt a Róma és az itáliai népek közötti ellentétekre. Nagyjapja az itáliai szövetség vezetőinek egyike volt, azonban római polgárjoggal még nem rendelkezett. Asinius Pollio politikai pályafutását *homo novusként* kezdte, s az tehetségének köszönhetően sikeresen alakult: ismert mint költő és történetíró, továbbá aktív politikus és szónok, és kemény kritikus is. A jelen tanulmány politikai pályafutására és történetírói működésére koncentrálnak.

Politikai állásfoglalását illetően egyértelműen a köztársaság mellett foglalt állást, álláspontját rendkívüli következetességgel képviselte, nem állt be például az Augustus propagandáját támogatók sorába, mint Horatius vagy Vergilius. Különleges módon ragaszkodott függetlenségéhez és a hagyományokhoz, szívügye volt a kultúra, ez utóbbit igazolja, hogy ő alapította Rómában az első nyilvános könyvtárat, továbbá létrehozott egy művészeti galériát is.

Asinius Pollio kora (Kr. e. 76. – Kr. u. 5.) a köztársaság utolsó, illetőleg a *principatus* létrejöttének kezdeti időszaka is volt. A politikai viszonyokat tekintve a korszakot zavaros, anarchikus – szinte minden törvényességet mellőző – állapotok jellemezték, amikor a gyakori változások miatt nehéz volt tisztán látni. Pollio szerepének jobb megvilágításához idézzük fel pályafutásának néhány epizódját.

Az aktív politizálást Kr. e. 56-ban kezdte, amikor védelmébe vette P. Lentulust, akit az egyiptomi uralkodó, Ptolemaios Aulétés uralmának visszaállításával bíztak meg.² Ez a fel lépés – Cn. Pompeius és C. Porcius Cato erélyes közbelépése miatt – sikertelennek bizonyult,³ viszont további következményekkel járt, ugyanis Pollio a figyelem középpontjába került, és a két említett politikust ellenségévé tette. Ezt követően elhagyta a politika szín-

¹ Tevékenységéről bővebben lásd: Cserép József: *Asinius Pollio*. Egyetemes Philológiai Közlöny, 15. köt. (1891) 861–878.; André, Jacques: *Le vie et l'ouvre d'Asinon Pollion*. Paris, 1949.; Kornemann, Ernst: *Die historische Schriftstellerei des C. Asinius Pollio*. Jahrbuch für klassische Philologie, Supplementband 22. Leipzig, 1896. 557–662.; Havas László: *Asinius Pollio és a római köztársaság bukása*. Antik Tanulmányok, 27. köt. (1980) 241–257.; Llewelyn, Morgan: *The Autopsy of C. Asinius Pollio*. Journal of Roman Studies, vol. 90. (2000) 51–69.

² Ezt a feladatot Cn. Pompeius szerette volna megvalósítani C. Porcius Cato terve alapján és L. Crassus támogatásával, ezért visszahívták Lentulust. Asinius Pollio emiatt lépett fel Lentulus érdekében és vette védelmébe, lásd, Cicero: *Ad fam.* 1, 5, 2.

³ Lásd: Tacitus, *Dialogus*. 34, 7; Cicero, *Ad fam.* 1, 2, 1.

padát, és – feltehetően tanulmányai folytatása céljából – Görögországba utazott. Onnan Kr. e. 54-ben tért vissza, és folytatta megkezdett politikai tevékenységét.⁴

Kr. e. 49-ben – a polgárháború kirobbanásának évében – ismét feltűnt, és a két rivalizáló fél között Caesar oldalára állt.⁵ Iulius Caesar és Asinius Pollio kölcsönösen nagyra tartották egymást, rokonítja őket kivételes műveltségük, továbbá ambícióik, intelligenciájuk és irodalmi tevékenységük is. Pollio együtt volt Caesarral – mint egyik alvezére – a sorsdöntő Rubicon-átlépésnél, majd ezt követően Corfinium bevételénél, a szicíliai⁶ és afrikai hadműveleteknél.⁷ Ezután ismét Caesart követi, és részt vesz a szintén döntő pharsalusi ütközetben (Kr. e. 48.).⁸ Kr. e. 47-ben ismét Rómában találjuk, ahol néptribunusi tisztséget is betölt, és elfojtja a Dolabella-féle szociális lázadást.⁹ A következő évben Caesarral tartott a pompeianus centrumok ellen vezetett afrikai hadjáratában.¹⁰ Természetesen jelen van Caesar utolsó, hispániai hadjáratában is, ahogy a végleges döntést hozó Munda melletti csatában is.¹¹ Rómába visszatérve Caesar Polliót és még tizenhárom társát *praetori* tisztséggel jutalmazta. A következő évtől *Hispania Ulterior* tartományban *propraetor*, ahová Kr. e. 44. március *Idusa* előtt indult el.¹² Caesar halálhírére Sextus Pompeius visszatért Rómába, Pollio pedig három légiójával¹³ továbbra is a tartományában maradt.

A Caesar halálát követő zűrzavaros időszakban – ragaszkodva addigi beállítottságához, ahogyan a mellékelt levelek is igazolják – ismét szeretett volna semleges maradni, de mivel gazdag és jelentős tartomány élén állt, továbbá rendelkezett három légióval, kénytelen volt színt vallani. Rómában Caesarhoz fűződő barátsága miatt voltak ellenségei, és szemben állt vele a *senatus* egy része is, illetőleg Pompeius volt hívei. Eleinte Pollio hűségnyilatkozato-

⁴ Kr. e. 55-ben Crassus és Pompeius *consulok* lettek, mégpedig a hivatalos pályázati határidő lejárta előtt, Cato támogatásával. Pollio bevádolta Catót (Senec: *Rhet. Contr.* 7, 4, 7; Tacitus: *Dialagus.* 34, 7), de két per után – Pompeius támogatásának köszönhetően – Catót felmentették (Cicero: *Ad Att.* 4, 15, 4). Az 54. és 53. évekből nincsenek pontos értesüléseink Pollio tevékenységéről.

⁵ Már a felmenői, így például a nagyapja is a *Gens Iulia* szolgálatában állt, továbbá a fentebb említett affér miatt tartott Pompeiustól, de abban a táborban volt egy másik ellensége is, Cato. Lásd még: Cicero: *Ad fam.* 10, 31, 2.

⁶ Itt azt a feladatot kapta, hogy őrizzék el Szicília Pompeius-párti helytartóját, Catót, erről lásd: Iulius Caesar: *Gall háborúk* 1, 25, 1. Sikeres tárgyalások eredményeként Cato önként visszavonult; lásd: Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Cato Minor*, 53, 1-2; Appianos: *Római polgárháborúk*, 2, 40.

⁷ Afrikában sikerrel mentette meg a *Castra Corneli*ában maradt hadsereg maradványait; lásd: Appianos: *Római polgárháborúk*, 2, 45.

⁸ Appianos: *Római polgárháborúk*, 2, 82; Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Pompeius*, 72; Suetonius: *Caesarok élete: Caesar*, 30.

⁹ Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Antonius*, 9.

¹⁰ Ide azért vitte magával Caesar, mert már korábról jól ismerte a helyi viszonyokat, és parancsnoki tisztséget töltött be, lásd: Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Caesar*, 52.

¹¹ Az eseményekhez lásd: Cicero: *Ad fam.* 12, 38, 2; Velleius Paterculus: *Róma története*, 2 73, 2 (magyar kiadása Szeged, 2007. Ford. Hoffmann Zsuzsanna). Caesar utolsó hadjáratairól ismeretlen szerzők számolnak be, magyarul lásd: *Caesar utolsó hadjáratai*. Szeged, 1999. Ford. Hoffmann Zsuzsanna; vö. Hoffmann Zsuzsanna: *A hispániai hadjárat és a Munda melletti csata*. *Belvedere Meridionale*, 18. évf. (2006) 24–28.

¹² Caesar meggyilkolásakor tehát nem tartózkodott Rómában. Tartományában három légióval rendelkezett, amíg a szomszédos Hispania Citerior helytartója, Lepidus négy légióval. Légióikat nem egyesítették, ilyen módon Pollio egyedül találta szembe magát Sextus Pompeiusszal. Ehhez lásd: Appianos: *Római polgárháborúk*, 4, 84; Cassius Dio 45, 10; Velleius Paterculus: *Róma története*, 2, 73, 2.

¹³ Lásd: Cicero: *Ad fam.* 10, 32, 4.

kat írt a *senatus*nak, amelyekben bizonygatta, hogy elkötelezett a köztársaság, annak alkotmánya és törvényeinek megvédése mellett, továbbá hangot adott azon óhajának, hogy szeretne hazatérni. Ajánlatára a *senatus* nem reagált. A mutinai háborút (Kr. e. 43. január–április) követően, amikor Lepidus előkészítette az Antoniushoz való csatlakozását, Octavianus elfoglalta Rómát, és *consul* lett, Pollio nyíltan állást foglalt a *senatus* ellen.¹⁴ A Kr. e. 43. év nyarát – az események további alakulása szempontjából döntő – aktív tárgyalásokkal töltötte: a két későbbi triumvirrel, Antoniusszal és Lepidusszal tanácskozott, és légióit szeptember elején egyesítette Antoniuséval,¹⁵ és ugyanerre beszélt rá barátját, Munatius Plancust is, aki *Gallia Narbonensis* helytartója volt. Gyakorlatilag ezek a lépések készítettek elő a második *triumviratus* néven ismert hármasszövetség megalakulását. A *triumviratus* megalakulása – 43. november¹⁶ – után Pollio *Gallia Cisalpinába* ment hét légióval Antonius *legatusaként*.¹⁷ A Kr. e. 41-ben kirobant perusiai háborút helytelenítette, de utána ismét döntő szerepet kapott, ugyanis Itáliában ő rendelkezett az egyetlen szervezett Antonius-párti hadsereggel.

A két triumvir – Antonius és Octavianus – haderői Brundisium közelében találkoztak, de nem tört ki az általánosan várt háború, hanem megkezdődtek a tárgyalások. Pollio itt – jó diplomáciai érzékének köszönhetően – ismét fontos szerephez jutott, ugyanis a tárgyalásokon (Kr. e. 41.) ő képviselte Antonius, Cilnius Maecenas¹⁸ pedig Octavianust. A tárgyalások eredménye a brundisiumi megegyezés lett, amely biztosította a békét. A triumvirek visszatértek Rómába, Pollio a közvetítésért a következő évre elnyerte a *consuli* tisztséget.¹⁹ Kr. e. 39-ben – pályafutása csúcán – azonban meglepő módon visszavonult a politikától.

Történeti munkájában a köztársaság végnapjait és a *principatus* kezdetét örökölte meg. A polgárháborúk által veszélyeztetve látta a hagyományos római köztársaság rendjét és intézményeit, valószínűleg ezért kívánta éppen ezeket az éveket dokumentálni.²⁰ Közeli kapcsolatban állt a korszak vezető politikusaival: Iulius Caesarral, M. Antoniusszal és M. Plancusszal²¹ is, továbbá határozott véleménye volt mind a politikai harcokról, mind a katonai hadműveletekről, amelyekben ő maga is részt vett. Jelen volt – ahogyan fentebb is említettük – a nevezetes és sorsdöntő Rubicon-átlépésnél, Pharsalosnál úgyszintén, tovább-

¹⁴ Lásd: Cicero: *Ad fam.* 10, 32, 4; Appianos: *Római polgárháborúk*, 3, 97, Velleius Paterculus: *Róma története*, 2, 63.

¹⁵ Pollio a béke és a szabadság elkötelezettjének vallotta magát, de ebben a helyzetben logikusnak látta, hogy Caesar volt tisztvárosa, Antonius mellé álljon. Később, látva Antonius megváltozott magatartását és keleti tevékenységét, ő is megváltoztatta a véleményét.

¹⁶ Ennek a szövetségnek a megalakulását a *Lex Titia* néven ismert, egyébként szabálytalan gyorsasággal beterveztett törvény dokumentálja. A törvényről bővebben lásd: Rotondi, G.: *Leges publicae populi Romani II.* Hildesheim, 1962. 434.

¹⁷ A philippi csatát követően provinciáját semlegesnek nyilvánították, és hadseregét a Pó völgyében szállásolták el, ahol gyakorlatilag ő parancsnokolt, így döntő szerep jutott neki Antonius és Octavianus konfliktusában.

¹⁸ Maecenas szerepéről bővebben lásd: Avallone, R: *Mecenate, com. ed dei frammenti.* Napoli, 1962.; Jacques, André: *Mécène. Essai de biographie spirituelle.* Paris, 1967.; Franco, Paturzo: *Mecenate. Il ministro d'Augusto.* Calosci-Cortona, 1999.

¹⁹ Lásd: Appianos: *Római polgárháborúk*, 5, 64; Cassius Dio 48, 15; Velleius Paterculus: *Róma története*, 2, 76.

²⁰ Abban a kérdésben eltér a kutatók álláspontja, hogy melyik évvel kezdhette a beszámolóját, lásd Havas László fentebb idézett tanulmányát.

²¹ L. Munatius Plancus Iulius Caesar egyik hadvezére, Kr. e. 44-ben *Hispania Ulterior* és *Gallia Transalpina* helytartója, 42-ben elnyerte a *consuli* tisztséget.

bá az azt követő afrikai és hispániai harcokban. Tehát kortársként maga is közvetlen szemtanúja és aktív részese az eseményeknek, másrészt mint igényes tudós számos és sokféle forrást is felhasználhatott: ismerhette a hivatalos iratokat, a senatusi jegyzőkönyveket, a Caesar által elindított *Acta Diurna* híradásait, Caesar és Cicero leveleit, beszédeket, pamfleteket, emlékiratokat.²²

Pollio történeti munkája – amelyet Kr. e. 30. körül írhatott – a *Historiae* címet kapta, amit Horatius külön költeményben üdvözölt.²³ A terjedelmes írásból sajnálatos módon csupán töredékek maradtak ránk. Vitatott kérdés a kutatók között, hogy Pollio melyik évtől kezdte a beszámolóját. Jacques André feltételezése szerint a munka kezdő éve a Kr. e. 60. esztendő – az első *triumviratus* létrejöttének éve – lehetett. Ezt támasztja alá Horatius hivatkozása is, miszerint a kérdéses munka Metellus consuli évével kezdődött.²⁴ Felmerülhet a kérdés, hogy miért éppen ezzel az évvel. Feltehetően a polgárháború kirobbanásának okait kutatva nyúlt vissza a korábbi eseményekhez, így az ominózus hármas szövetség megkötéséhez. A *Historiae* cím magyarázatához Gellius véleményét idézem: „Egyesek szerint a *historia* (történelem) fogalma abban különbözik az *annalestől* (évkönyvek), hogy bár mindkettő megtörtént eseményekről számol be, azonban a *historia* olyan tények elbeszélése, amelyeknek maga a szerző is részese volt.”²⁵ Ez a műfaj választási lehetőséget adott Asiniusnak arra is, hogy az események okait és a résztvevők céljait alaposabban elemezze. A *triumviratus* létrejöttének körülményei már magukban rejtették a további konfliktusokat, mivel attól kezdve senki sem volt képes ezzel a hatalmi szövetséggel dacolni. Ilyen módon a köztársaság vezetése – a hatalom hagyományos képviselője, a *senatus* – tehetetlen volt a hadsereggel is rendelkező hadvezér-politikusokkal szemben.

Havas László véleménye szerint a történeti eseményekről szóló beszámoló kezdő évét korábbra, a Kr. e. 69-68. évekre kell tenni.²⁶ Havas azzal is érvel, hogy Horatius utalásai szerint Pollio az első *triumviratus*t megelőzően bizonyos *motus civicus*ról (polgári mozgolódás, lázadás) beszél, sőt fegyveres konfliktusra is utal. Havas véleménye szerint ez a hivatkozás a Catilina-féle összeesküvésre és annak előzményeire vonatkozik, továbbá feltételezi – jóllehet ezt többen vitatják –, hogy erre az időszakra vonatkozóan Appianos forrása is Asinius Pollio lehetett.

Havas további indoklása szerint az egyes annalisták – ámbár nézeteik különböztek – szorososan kapcsolódtak egy korábbi munkához, mintegy folytatták azt. Szerinte Pollio Sallustius *Historiae* című munkájához kapcsolódott, amely az eseményeket Kr. e. 67-ig tárgyalta. Pollio ehhez viszonyítva is visszanyúlt néhány évvel.

Hasonlóan vitatott a munka lezárásának az éve is. Tacitus²⁷ Brutus és Cassius dicséretére hivatkozik, ez zárta le ugyanis a Philippi csatáról szóló beszámolót. Ez azt igazolná, hogy a történeti munka legalább Kr. e. 42-ig tárgyalta az eseményeket, ami logikus is lett volna, minthogy ezzel egy szakasz lezárult. Más szerzők ellenben úgy látják következetesnek a beszámolót és lezártak az eseményesort, ha azok befejezése Actium.²⁸ Ezt alátámasz-

²² Például Caesar, Dellius, Messala emlékiratokat.

²³ *Carm.* II 1, 10-11.

²⁴ Horatius: *Carm.* 2, 1, 1-2: *Motum ex Metello consule civicum bellique causas*. A kérdéses évhez lásd: Broughton, T. Robert S.: *The Magistrates of the Roman Republic II*. New York, 1952. 182.

²⁵ A. Gellius: *Attikai éjszakák*, 5, 18, 1 (ford. Hoffmann Zsuzsanna). Les nuits Attiques/Aulu-Gelle; texte établi, traduit par René Marache. Paris, 1967.

²⁶ Havas: *Asinius Pollio és a római köztársaság bukása*, 241.

²⁷ Tacitus: *Annales*, 4, 34.

²⁸ Kornemann: *Die historische Schriftstellerei des Asinius Pollio*, 662–664.

taná az a szempont is, hogy Asinius Pollio nem tartott Octavianustól, így nyugodtan végigvihette a beszámolóját.²⁹ Otto Seeck a mű befejező évének a Kr. e. 36. esztendő – Sextus Pompeius halálának évét – gondolja.³⁰ Talán az utolsó kemény ellenfélnek, Cn. Pompeius fiának a halála lezárt egy eseménysort, de a továbbiak alakulására már nem volt döntő befolyása. Kérdés azonban, hogy ha Pollio Kr. e. 31-ig tárgyalta az eseményeket, akkor miért nem tett említést az általa – Kr. e. 39-ben Antonius megbízásából – vezetett, parthinusok³¹ elleni hadjáratáról.

Edward D. Pierce szerint Pollio beszámolójának a vége a 40. év, amikor ő *consuli* tisztséget töltött be.³² Ennek az évnek azonban nem volt különösebb jelentősége, ezért nem látszik megalapozottnak ez a vélemény. Továbbá Pollio nem volt öndicsérő alkat, aki szereti magát a középpontba helyezni, nem beszélt például a *triumphus*áról sem.³³ Ennek kapcsán érdemes újra megjegyezni, hogy a politika színpadát éppen karrierje csúcán hagyta el. André érveit vizsgálva elfogadhatónak tűnik az az állásfoglalás, miszerint Pollio valószínűleg Kr. e. 60-tól 42-ig követte végig az eseményeket. Sajnos munkája nem maradt ránk, de André a töredékekből összeállított egy listát azokról az eseményekről, amelyeket a munka biztosan tárgyalt. Ezek a következők:

1. A Kr. e. 60-ban létrejött *triumviratus*.³⁴
2. Egy etnográfiai kitérő a gall háború kapcsán, amelyben szó esik a druidákról is.³⁵
3. Egy földrajzi kitérő, amely a Rajna folyó hosszáról és torkolatáról szól.³⁶
4. A Rubicon folyón való átkelés Kr. e. 50. január 12-én.³⁷
5. A szicíliai hadjárat Kr. e. 49. március végén: ebben saját katonai és diplomáciai tevékenységéről is szól.³⁸
6. A Kr. e. 49-ben lezajlott afrikai hadjárat: akkor mentette meg Pollio a caesari csapatok *Castra Corneliá*ban maradt részét, és partra szállt velük együtt Szicíliában.³⁹
7. Egy *fragmentum*, amely említést tesz a Gadesben hosszán uralkodó Arganthoniosról, továbbá feltehetően ennek a városnak a Kr. e. 49. augusztus–szeptemberben lezajlott ostromáról.⁴⁰
8. A thessaliali Pharsalos mellett lezajlott csata: ennek kapcsán Asinius Pollio adatokat is közöl mind a Caesar, mind pedig a Pompeius-pártiak veszteségeiről.⁴¹

²⁹ Gondoljunk csak arra, hogy Augustus tudomásul vette Livius eltérő véleményét és Pompeius-párti álláspontját is. André szerint Asinius Pollio hosszú időn át Antonius megbízható híve volt; lásd: André: *Mecéne*, 19.

³⁰ Seeck, O.: *Horaz an Pollio*. Wiener Studien, 1902. 499–510.

³¹ Dalmata népcsoport, Dyrrachium környékén éltek. Az ellenük folyó háborúról beszámolt Appianos (*Római polgárháborúk*, 5, 75) és Dio Cassius (48, 41) is. Asinius Pollio célja ebben a hadjáratban részben a zsákmányszerzés volt, részben pedig büntetőhadjáratot vezetett ez ellen a harcos, hegyi népcsoport ellen, akik nagyon sok nehézséget okoztak Rómának.

³² Pierce, E. D.: *A roman man of Letters: C. Asinius Pollio*. Diss. Columbia University. New York, 1922.

³³ Ámbár Iulius Caesarra neheztelt azért, mert az ő érdemeiről nem tett említést.

³⁴ Vö. még Hor. *Carm.* 2, 1, 1-8.

³⁵ Lásd még: Strabón, *Geogr.* 269, 32.

³⁶ Strabón: *Geogr.* 193, 2.

³⁷ Appianos: *Római polgárháborúk*, 2, 35; Plutarchos: *Caesar*, 32, 4; Suetonius: *Augustus*, 32, 3.

³⁸ Appianos: *Római polgárháborúk*, 2, 40; Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Cato Minor*, 53, 1.

³⁹ Appianos: *Római polgárháborúk*, 2, 46.

⁴⁰ Caesar: *Polgárháború*, 2, 18, 20; 21.

9. Josephus Flavius egyik részlete, amelyben azt említi, hogy Mithridatés és Hyrcanos zsidó főpap szövetségre léptek a Kr. e. 47. február–március táján Alexandriából távozó Caesarral.⁴²
10. A Dolabella által szított belső lázadás Kr. e. 47-ben.⁴³
11. Az afrikai hadjárat Kr. e. 47-46-ban: ebben arról történik említés, hogyan mentette meg Pollio és Caesar a római lovasokat, akikre rátámadtak a numidák, miközben egy bennszülött táncát nézték.⁴⁴
12. A hispániai Munda mellett Kr. e. 45. március 17-én lezajlott sorsdöntő csata, amikor Caesar maga is beavatkozott a harcba, sőt beszédet is tartott a katonáknak, miután látta, hogy azok hátrálnak. Pollio úgy véli, hogy a Pompeius-pártiak váratlan és heves támadása közepette erre nem igen lehetett ideje.⁴⁵
13. Brutus és Cassius dicsérete.⁴⁶
14. A Kr. e. 43-ban indított *proscriptiók*, C. Verres és Cicero halála.⁴⁷
15. Véleménye Ciceróról, amelyben a szónok idősebb Seneca szerint elégtételt szolgáltat a kiváló rhétornak.⁴⁸
16. Kifejti a véleményét Ciceróról, és szemére veti, hogy eltorzítja az igazságot.⁴⁹

A felsorakoztatott *fragmentumok* alapján nehezen vázolható, hogy mi is lehetett Asinius Pollio történetírói felfogása és célja. Az eseményeket Kr. e. 60–42-ig tárgyalta – de nem az annalista módszereket követve, pusztán csak felsorolva a tényeket. Szándékosan választotta a polgárháborúk éveit, tehát feltehetően arra keresett magyarázatot, hogyan zajlott a köztársaság híveinek – az alkotmányosság és törvényesség képviselőinek – a küzdelme a hatalomra törekvő, hadsereggel rendelkező hadvezérek ellenében. Végigköveti az eseményeket a hatalmi szövetségtől (*triumviratus*) a kormányzás megosztásán át egészen a köztársaságkori intézményesség megszűnéséig.

Asinius Pollio hangvételét pesszimistának szokták minősíteni, ami érthető, ha tekintetbe vesszük, hogy – mint a *res publica* és a *libertas* elkötelezettje – kifejezetten ellenezte a polgárháborút. Továbbá elkeserítették a zavaros, anarchikus állapotok, amikor nehéz volt tisztán látni, annyira gyorsan változtak az események. Hispániai helytartósága idején levélben arról panaszkodik Cicerónak, hogy mire egy-egy levél elérkezik hozzá, addigra már aktualitását veszti a benne közölt híradás. Hangot kap a levelekben az a dilemmája is, hogy visszatérjen-e Rómába, de nem szeretné, ha azt feltételeznék róla, hogy Antonius támogatására készül. Nagyon fontos szempont viszont Pollio esetében, hogy részletesen beszámol olyan eseményekről, amelyeknek maga is aktív részese, szemtanúja volt. Ernst Kornemann véleménye szerint a részletek taglalásával saját személyét akarta előtérbe helyezni.⁵⁰ Jac-

⁴¹ Lásd még: Suetonius: *Caesarok élete: Iulius Caesar*, 30, 5; Appianos: *Római polgárháborúk*, 2, 12; Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Pompeius*, 72, 3; Caesar: *Polgárháború*, 46, 2.

⁴² Josephus Flavius, *Ant. Jud.* 14, 8, 3.

⁴³ Cassius Dio 42, 32-33; Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Antonius*, 9, 1.

⁴⁴ Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Caesar*, 52, 3.

⁴⁵ Appianos: *Római polgárháborúk*, 2, 104; Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Caesar*, 56, 2; Suetonius: *Caesarok élete: Iulius Caesar*, 55, 7.

⁴⁶ Tacitus: *Annales* 4, 34.

⁴⁷ Idősebb Seneca: *Rhet. suas.* 6, 24.

⁴⁸ Idősebb Seneca: *Rhet. suas.* 6, 24.

⁴⁹ Lásd Suetonius: *Caesarok élete: Iulius Caesar*, 56, 4. Egyébként maga Cicero a történetírás kapcsán megjegyzi, hogy a történetíró akkor is vét az hitelesség ellen, ha valamit elhallgat.

⁵⁰ Kornemann: *Die historische Schriftstellerei des Asinius Pollio*, 601–602.

ques André értékelésében a részletek közreadása éppen művének hitelességét támasztja alá.⁵¹ Plutarchos is előnynek minősíti a személyes részvételt, ez szerinte is a hitelesség garanciája lehet. Mivel az eredeti szövegek nem állnak rendelkezésünkre, óvatosságnak kell lennünk Pollio megítélését illetően, az azonban tény, hogy a pontosságra, a tévedések kiküszöbölésére törekedett, éppen emiatt marasztalta el még magát Caesart is.

Természetesen maga Pollio is követett el hibákat, tévedett például a földrajzi kérdésekben, így a Rajna hosszára vonatkozó adatát már Strabón is cáfolta. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy tájékozatlan lett volna, ugyanis bizonyos vonatkozásokban még maguk a geográfusok sem láttak egészen tisztán.

Asinius Pollio történetírói szemléletét illetően ránk maradt levelei is szolgálnak bizonyos információkkal. Cicero levelei között megőrződött három Polliótól származó levél is, melyek dátuma éppen az ominózus 43. esztendő, amikor politikai szerepvállalása különösen aktív volt. E levelek is azt bizonyítják, hogy valóban a béke és szabadság eszméje vezette. Megítélése szerint ugyanis az államnak mint élő organizmusnak a legfőbb éltető eleme éppen a *pax* és a *libertas*.⁵² Suetoniustól tudjuk,⁵³ hogy Pollio történeti művéhez Ateius Praetextatus⁵⁴ készített egy stilisztikai kézikönyvet, ugyanez a szerző állított össze a történetíró Sallustius számára is egy római történeti breviáriumot. Megjegyzendő, hogy Pollio és Sallustius történelemfelfogása rokonságot mutat, Pollio talán merített Sallustiusból, avagy mindkettőjüknek közös forrása lehetett. Ez a közös forrás feltehetően éppen az említett Ateius Praetextatus Philologus.⁵⁵ Pollio egyébként kritikát is megfogalmaz az általa kitűnően ismert Sallustius írásaival szemben, éppenséggel archaizmusát bírálja, ez azonban nem zárja ki, hogy a történelemről hasonló felfogással nyilatkozzanak. Mindenesetre műveik címe megegyezik: *Historiae*.⁵⁶

Hogyan értékelték a kortársak és a későbbi szerzők Polliót? Horatius, Vergilius és néhány más antik szerző szerint a saját korában elismert tekintélynek számított, és utána nagyjából még egy évszázadon át. Később feledésbe merült. Idősebb Seneca szerint csupán azért kell olvasni, mert dicséri Cicerót.⁵⁷ Nyilvánvalóan akad pozitívabb minősítés is, ugyanis tény, hogy a kérdéses munka a második század végéig alapvető fontosságú mind a görög, mind a római történetírók számára. Plutarchos maga is elismerte, hogy irányadónak tekintette, tehát felhasználta.⁵⁸ Ugyanez elmondható Appianosról is, akinek a közlései nagyon is szinkronban állnak Plutarchossal, tehát feltehetően mindketten azonos forrást, vagyis Polliót használhatták. Ugyancsak feltételezhetjük, hogy Cassius Dio és Livius is merített Polliótól. Szintén ismerte Pollio munkáját Tacitus, aki hivatkozik is rá Cassius és Brutus dicsőítése kapcsán.⁵⁹ Suetonius egyik forrásaként említi Polliót. Felhasználta Valerius

⁵¹ André: *Mécène*, 62.

⁵² Havas: *Asinius Pollio és a római köztársaság bukása*, 245–247.

⁵³ *De grammaticis* 10, 1, 4; vö. André: *Mécène*, 88–89.

⁵⁴ Athéni születésű filológus, széleskörű műveltséggel rendelkező tudós, aki kiválóan ismerte mind a görög, mind pedig a római szerzőket.

⁵⁵ A római császárkor középső és kései időszakában kezdtek divatba jönni a rövidebb terjedelmű történeti munkák, ilyenek az *epitomé*, *chronica* és a *breviarium*. A *breviarium* rövid, tömör összefoglalás a történeti eseményekről a kezdetektől a szerző saját koráig, esetleg valamilyen sajátos szempont kiemelésével. A kifejezést először Suetonius használja a Sallustius számára készült történeti összefoglaló kapcsán.

⁵⁶ Lásd még: Havas: *Asinius Pollio és a római köztársaság bukása*, 249.

⁵⁷ Idősebb Seneca: *Rhet. suas.* 6, 25.

⁵⁸ Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Caesar*, 46, 2; Pompeius 72, 3.

⁵⁹ Lásd fentebb a 26. jegyzetet.

Maximus is, aki a *Historiae* harmadik könyvéből idéz is egy részt,⁶⁰ amit Velleius Paterculus is ismert, továbbá idősebb Plinius enciklopédiája hetedik könyvének forrásai között szintén megnevezi Polliót.⁶¹ Láthatjuk tehát, hogy idézték, használták, elismerő méltatást azonban nem ismerünk róla. Stílusát archaikusnak tartották; igaz, hogy rendkívül zavaros időszakot választott témájául, ugyanakkor számos fontos esemény részese és szemtanúja volt. Az természetesen tény, hogy Pollio munkája eltörpült Livius monumentális vállalkozása mellett,⁶² feltehetően ezért tűnt el a feledés homályába. Felmerült Pollio neve a Caesar-*corpus*ban fennmaradt „Alexandriai háború” szerzőjeként, illetőleg Caesar és Hirtius írásainak kiadójaként is, de ez a hipotézis nem igazolható.⁶³

Mellékletként közlöm a fennmaradt három Pollio-levél magyar fordítását, ugyanis ezek jelentős kordokumentumok, továbbá fontos információkkal szolgálnak Asinius Pollio felfogásáról és a köztársaság iránti felelősségérzetéről.⁶⁴

Asinius Pollio levelei Ciceróhoz

Ad familiares 10, 31.

Ne lepődj meg túlságosan, hogy – miután kitört a fegyveres harc – a közügyekről semmit sem írtam. A castulói erdőség⁶⁵ – amely a mi hírnökeinket mindig hátráltatta – még veszélyesebbé lett a gyakori rablások miatt, ennek ellenére korántsem okoz akkora késlekedést, mint azok, akiket mindkét fél mindenhova kiállított, s akik lesik és feltartóztatják a hírvivőket. Ilyen módon – hacsak nem hajón érkezne a levél – semmit sem tudnék arról, ami ott [vagyis Rómában] történik.⁶⁶ Most, miután a hajózási idény kezdete erre lehetőséget biztosít, nagyon szívesen és igen gyakran fogok írni. 2. Nem fenyeget az a veszély, hogy én annak a szavaira [azaz Antoniuséra]⁶⁷ hajlanék, akit senki sem kíván látni, viszont mégsem gyűlölök annyira, mint ahogyan megérdemelné. Oly mértékben gyűlölöm ugyanis, hogy mindent kiábrándítónak tartok, amit vele együtt kell tenni. Engem természetem és jellemem a béke és a szabadság felé hajt. Így gyakorta panaszkodtam már a polgárháború kitörése miatt is. Nem maradhattam semleges, ugyanis mindkét oldalon nagyhatalmú és befolyásos ellenségeim vannak, elmenekültem abból a táborból [ti. Pompeiuséból], ahol számomra egyértelművé vált, hogy ellenségeim⁶⁸ fondorlatai miatt a jövőben nem lehetek biztonságban.⁶⁹ Nem akartam a szélsőségek közé kerülni, odakényszerültem viszont, ahová legkevésbé

⁶⁰ Valerius Maximus 8, 13, 4.

⁶¹ *Naturalis historia*, 1, 7.

⁶² Ahogyan szónokként is nehéz volt kitűnni Cicero mellett.

⁶³ Landgraf, G: *Untersuchungen zu Caesar und seinen Fortsetzern insbesondere Autorschaft und Komposition des Bellum Alexandrinum und Africum*. Erlangen, 1888. 11–20., 31–32., 38–39., 40., 43., 46.

⁶⁴ A levelek fordításához a Loeb-féle szövegkiadást vettem alapul (Cicero: *Letters to his Friends*. London, 1983).

⁶⁵ Ez a hely *Hispania Tarracensis*ben, Castulo városa, ma Sierra de Cazlona közelében, a Baetis folyó partján található.

⁶⁶ Pollio Kr. e. 44-től helytartó Hispániában, ahová már március *Idusa* előtt elindult.

⁶⁷ Jól ismerte Caesart és Antoniust is, nem hagyta magát könnyen befolyásolni. Egy ideig valóban támogatta is Antoniust mint Caesar volt vezértársát és barátját, de amikor átlátta annak valódi terveit, megváltozott Antonius irányában.

⁶⁸ Ezek egyike az ifjabb Cato volt, akit Pollio korábban bevádolt, ellenséges volt iránta továbbá Labienus is.

⁶⁹ Pollio Caesar és Pompeius konfliktusában az előző mellé állt, felmenői is Caesar-pártiak voltak.

akartam, a veszélyekkel habozás nélkül szembeszálltam. 3. Caesar iránt viszont – aki nagyon szerencsés helyzetében ismert csak meg engem, és régi barátjaként kezelt – a legnagyobb szeretettel és hűséggel viseltetem.⁷⁰ Amit a saját döntésem szerint tehettem, azt úgy alakítottam, hogy azzal minden derék polgár messzemenően egyetértett. Amire viszont parancsot kaptam, azt úgy teljesítettem, hogy derüljön ki, hogy parancsra cselekedtem. Ezen tett miatti igazságtalan gyűlöletből megtanulhattam, milyen kellemes a szabadság, és mennyire nyomorúságos az élet zsarnokság idején. Így tehát ha arról van szó, hogy a továbbiakban ismét egyetlen ember uralma alá kerüljön minden – bárki legyen is az –, ellenségemnek fogom tekinteni. Nincs az a veszedelem, amitől én a szabadság védelme érdekében visszariadnék, vagy ki akarnám kerülni. 4. Ellenben a *consulok*⁷¹ sem *senatusi* határozatot, sem levél által nem adtak nekem tanácsot arról, mit tegyek. Március *Idusát* követően végre levelet kaptam Pansától,⁷² amelyben arra biztat engem, hogy írjak a *senatus*nak, ajánljam fel a szolgálataimat, valamint bocsássam rendelkezésére a hadseregemet.⁷³ Ez a tény – mivel Lepidus közzétette és mindenkinek megírta, hogy ő Antonius mellett áll – rendkívül ellentmondásos helyzetbe hozott volna engem.⁷⁴ Vajon milyen úton vezethetném át provinciáján a hadseregemet az ő akarata ellenére? Vagy ha a többi akadályt le is győzném, átjuthatnék-e vajon az Alpokon is, amit az ő őrsége ellenőriz? Vedd hozzá továbbá, hogy a levél semmiképpen nem juthatott el a célba, ugyanis Lepidus száz hajója figyelteti és elfogja a hírvivőket. 5. Nem kétséges senki számára – ahogyan én Cordubában a gyűlés előtt kimondtam –, senkinek sem adom át a tartományt, kivéve annak, aki a *senatus* küldöttként érkezik oda. Minek is írjak róla, micsoda vitáim támadtak a harmincadik légión átadása kapcsán? Ki ne tudná, hogy ennek [a légiónak] átadása után mennyivel lennének gyengébb a köztársaság érdekében? Ennél a légiónál elszántabbat és harciasabbat el sem lehet képzelni. Ezért úgy nézz rám, mint aki a béke elsősorú és legfőbb óhajtója vagyok (valamennyi polgárt épségben akarom megtartani), ezért készen állok küzdeni a szabadságért mind a magam, mind a köztársaság érdekében.

6. Hogy barátomat⁷⁵ a teid közé számítod, kedvesebb számomra, mint gondolnád. Mégis irigy vagyok rá, amiért veled sétálgathat és beszélgethet. Azt kérdezed, mennyire értékelném? Ha valaha megadatik békességben élnem, meg fogod tapasztalni, ugyanis egyetlen lépést sem fogok tágítani mellőled. Az ellenben nagyon meglepett, miért nem írtál nekem arról, hogy azzal lehetek-e inkább az állam hasznára, ha a tartományomban maradok, vagy ha hadseregemet Itáliába vezetem. Számomra biztonságosabb és kevésbé fáradságos a maradás, mivel az a véleményem, hogy az ilyen időkben sokkal inkább szükség van a hadseregére, mint a provinciákra, főképpen mivel az utóbbiak könnyedén visszaszerezhetők. Tekintettel a jelen körülményekre, elhatároztam, hogy hadsereggel együtt útra kelek.

⁷⁰ Lásd még Plutarchos: *Párhuzamos életrajzok: Caesar*, 32, eszerint Caesar konzultált Pollióval a Rubiconon való átkelés előtt.

⁷¹ Antonius és Dolabella.

⁷² C. Vibius Pansa római politikus és hadvezér, Kr. e. 44-ben A. Hirtiusszal együtt jelölték őket *consuli* tisztségre, 43-ban *consulok*.

⁷³ Polliónak akkor három légiónja volt *Hispania Ulterior*-ban.

⁷⁴ Lepidusnak, *Hispania Citerior* helytartójának négy légiónja volt, de nem egyesítette azokat Pollióéval, így az utóbbi egyedül találta magát szemben Sextus Pompeius méretes hadseregével. Pollio helyzetén az könnyített, hogy Caesar meggyilkolásának hírére Sex. Pompeius Rómában szeretett volna szerepet kapni, ezért távozott Hispániából.

⁷⁵ Az utalás a költő Cornelius Gallusra vonatkozik, akit egy másik levél (*Ad fam.* 10, 32) ugyanezzel a minősítéssel említi. Gallus Vergilius és Ovidius barátja is volt, később a római fennhatóság alá került Egyiptom első helytartója.

Egyébként a Pansának küldött levélből mindent megtudhatsz, ugyanis a másolatát neked is elküldöm.

Corduba, Kr. 43. március 16.

Ad Atticum 10, 33.

Ha jól vagy, örülök, magam is jól vagyok. Lepidus elérte, hogy a Mutina mellett lezajlott küzdelemről minél később értesüljek, ő ugyanis kilenc napon át visszatartotta az én hírvívóimet. Mégis egy ekkora, a köztársaságot ért súlyos csapásról jobb minél később hírt kapni, de csupán azoknak, akik sem használni, sem segíteni nem képesek. Bárcsak azzal a *senatusi* határozattal, amellyel Plancust⁷⁶ és Lepidust Itáliába hívták, engem is ide parancsoltatok volna! Nem érte volna a köztársaságot ekkora csapás. Ha akadnak olyanok, akik jelenleg örülnek ennek, mivel úgy tűnik, a Caesar pártján álló régi hadvezérek elesetek, utólag majd – látva Itália pusztulását – sajnálkozni kényszerülnek. Ugyanis a katonák harci ereje és utánpótlása is elveszett, ha a híresztelésekből valami is igaz. 2. Nagyon is jól láttam, mennyire hasznára lehetnék a köztársaságnak, ha átmennék Lepidushoz, minden képtelt eloszlathattam volna, főként Plancus segítségével. Azonban ahhoz hasonló hangvételű levelet írt nekem – amint majd olvashatod –, ahogyan – amint hírlik – Narbóban [is] beszélt a népgyűlésen; hízelegnem kellett volna neki, ha a provinciáján átvonultatva, élelmezni akartam volna a hadseregemet. Továbbá tartottam attól is, hogy ha az összecsapásra még a vállalkozásom⁷⁷ megkezdése előtt kerülne sor, ellenségeim nemes szándékomat az ellenkezőjére fordítanák, azon barátság miatt, amely engem Antoniushoz fűz, ami nem elmélyültebb, mint a Plancus iránti.

Ezért április hónapban Gades körzetében két hírvívót két hajóra ültettem, és írtam neked, valamint a *consulok*nak és Octavianusnak, közöljétek velem, milyen módon tehetek legtöbbet a köztársaság érdekében. Ellenben – ahogyan számolom – a hajók éppen azon a napon indultak el Gadesből, amelyik napon Pansa elveszítette a csatát. A tél miatt ugyanis ennél korábban nem lehetett hajózni. Herculesre, távol állt tőlem minden jövőbeni polgári lázadás gyanúja, amikor légióimat téli szállásra Lusitania⁷⁸ belsejében helyeztem el. Továbbá mindkét hadvezér annyira siettette az összecsapást, mintha nagyobb rossztól nem tartottak volna, mint hogy a háború az állam jelentős vesztesége nélkül érjen véget. Azonban ha a sietség indokolt volt, számomra úgy tűnik, hogy Hirtius mindent a legnagyobb hadvezéri megfontoltsággal intézett.

4. Most kaptam meg Galliából⁷⁹ Lepidus levelét és szóbeli üzenetét, eszerint Pansa seregét lemészárolták, maga Pansa is belehalt a sebeibe, ugyanebben a csatában megsemmisült a *Martia* légió, L. Fabatus⁸⁰ és C. Peducaeus, valamint D. Carfulenus; Hirtius csatájában pedig a negyedik légió és vele együtt Antonius valamennyi embere, Hirtiusé úgyszintén. A negyedik légiót – miután már elfoglalta Antonius táborát – az ötödik légió kaszabol-

⁷⁶ L. Munatius Plancusról lásd fentebb a 21. jegyzetet.

⁷⁷ Vagyis, hogy a légióit Hispániából Itáliába vezetné a köztársaság támogatására, amit magyarázhatnának úgyis, hogy nem az állam, hanem Antonius megerősítése volt a cél.

⁷⁸ A mai Portugália területe.

⁷⁹ Lepidus tartománya *Gallia Narbonensis* és *Hispania Citerior* volt, Plancusé *Gallia Comata*, D. Brutusé pedig *Gallia Cisalpina*.

⁸⁰ Cicero: *Ad Att.* 8, 41, 1 említi L. Roscius Fabatust L. Caesar kíséretében, miszerint ő vitte Caesar békeajánlatát Pompeiushoz.

ta le, ott pusztult el Hirtius is, továbbá Pontius Aquila.⁸¹ Azt híresztelik, hogy Octavianus is elesett – ha ezek igazak, amitől az istenek óvjanak, erősen fájlalom. Azt mondják, Antonius szégyenletes módon felhagyott Mutina ostromával,⁸² ellenben van ötezer lovasa és három felfegyverzett légiója, és egy a Bagiennusokból,⁸³ Popilius vezetése alatt. Meglehetősen sok fegyvertelen embere volt, továbbá csatlakozott hozzá Ventidius a hetedik, nyolcadik és kilencedik légióval, hogyha már Lepidusban egyáltalán nem reménykedhet, elmegy a legvégsőkig, és nem csupán a nemzeteket, hanem a rabszolgákat is fel fogja lázítani.

5. Ha mindez igaz, közülünk senki ne késlekedjen és várakozzon, hogy mit határoz a *senatus*. A helyzet arra kényszerít, hogy mindenki – aki a birodalmat és végtére is a római nép nevét meg akarja menteni – siessen ennek a hatalmas tűzvésznek az eloltására. Úgy hallom, Brutusnak a kezén mindössze tizenkét *cohors*, valamint az Antonius által összeírt két nem teljes létszámú légió van. Azonban nincsenek kétségeim afelől, hogy akik Hirtius hadseregéből megmaradtak, mindannyian hozzá fognak gyülekezni. A toborzáshoz nem fűzők sok reményt, főként mivel semmi sem veszélyesebb, mint időt hagyni Antoniusnak az erőgyűjtésre. Továbbá nagyobb szabadságot ad nekem az évszak is, mivel beszerezhető a gabona mind a földeken, mind a *villa*-gazdaságokban.⁸⁴ A következő levelemben ismertetni fogom veled a tervemet, ugyanis én a köztársaságot sem túlélni, sem pedig cserbenhagyni nem akarom. Azt viszont rendkívüli módon fájlalom, hogy hozzám annyira hosszadalmas és veszélyes úton lehet eljutni, továbbá minden megtörtént eseményről negyven vagy [még] több nap múlva értesülök.⁸⁵

Corduba, Kr. e. 43. május vége

Ad familiares 10, 32.

A *quaestor* Balbus⁸⁶ az állami jövedelmekből⁸⁷ nagy mennyiségű pénzt, nagy súlyú aranyat és még több ezüstöt harácsolts össze, a katonáknak nem fizette ki a zsoldjukat, és távozott Gadesből. A vihar miatt három napig Calpénál⁸⁸ vesztegelt, június elsején – pénzzel nagyon jól ellátva – átkelt Bogud⁸⁹ országába. Ezeket a híreszteléseket hallva, még nem tudom – ugyanis minden egyes hírnöknél a legaljasabb módon változtatgatta a terveit –, vajon visszatér-e Gadesba, vagy Rómába megy.

⁸¹ Caesar ellensége, az összeesküvők egyike, jelentős összeget bocsátott Brutus rendelkezésére a hadviseléshez.

⁸² Antonius Kr. e. 44 decemberében észak felé vonult, seregével körülfárta Mutina városát, a célja az volt, hogy D. Brutustól elvegye Gallia Cisalpina tartományt, amit az nem volt hajlandó átadni. Caesar hadvezérei Asinius Pollio, Munatius Plancus, valamint Lepidus várakozó álláspontra helyezkedtek. Kr. e. 43. április 15-én és 21-én Antonius vereséget szenvedett, akkor esett el a két *consul*, Hirtius és Pansa, így a vezetés Octavianus kezébe került. Az utóbbit ugyanis a 44. január 1–3. között tartott *senatusi* ülésen kinevezték a hadsereg parancsnokának, továbbá lehetőséget kapott arra, hogy a két *consullal* együtt szólalhasson fel.

⁸³ A Pó forrásvidékén élő népcsoport.

⁸⁴ Nyilvánvalóan aratási időszak volt.

⁸⁵ Rómától meglehetősen távol esik a tartománya, az említett *Hispania Ulterior*.

⁸⁶ Balbus a Cicero által védett Balbus unokatestvére, de jellemében nagyon különbözött rokonától. Ő közvetített Kr.e. 49-ben Caesar és a *consul*, L. Lentulus Crus között. A pharsalusi csata előtt átment Caesar táborából Pompeiuséba, hogy átállásra bírja a pompeianus Lentulus *proconsul*-t. Kr. e. 32-ben *consul suffectus*, 19-ben *triumphus*t tartott afrikai győzelme után.

⁸⁷ A közpénzek begyűjtése is a *quaestor* feladatkörébe tartozott.

⁸⁸ A mai Gibraltár.

⁸⁹ Bogudes vagy Bogus, Mauretánia királya, Caesar híve.

Azonban a lopásokon, rablásokon és a szövetségesek megveszőztetésén kívül még a következőket is keresztülvitte, mégpedig – ahogyan ő kérkedni szokott vele – Caesar példájára. A játékok alkalmával, amelyeket Gadesban rendezett, a színész Herrenius Gallust a játékok utolsó napján aranygyűrűvel ajándékozta meg, és a tizennégy soros⁹⁰ ülőrészbe vezette be, ennyit készített elő ugyanis a lovagrendiek számára. A maga számára meghosszabbította a *quatuorviratust*,⁹¹ a két utolsó napon két évre szóló választásokat tartott,⁹² és kinevezte azokat, akiket ő jónak látott; a száműzötteket visszahozatta, nem csupán a közelmúltban elküldötteket, hanem azokat is, akiket Sextus Varus⁹³ *proconsuls*ága idején a tanács⁹⁴ részben kivégzésre, részben száműzésre ítélte.⁹⁵ 3. A továbbiakban már Caesar eljárásán is túlment: L. Lentulus⁹⁶ *proconsul* megvesztegetése céljából tett utazását ugyanis előadta római dráma (*praetextata*)⁹⁷ formájában. A játékok alatt – régi viselt dolgain meghatódva – még könnyezett is. A gladiátorok játéka közben egy bizonyos Pompeius-párti katona, Fadius, mivel két ízben is ingyen kényszerítették a küzdelemre, többször az ő parancsára sem volt hajlandó, a néphez menekült. Először gall lovasokat küldött a nép ellen – őellene ugyanis kövekkel támadtak, amikor Fadiust megragadták –, azután elővezettette és földbe ásatva a játék helyszínén elevenen elégettette. Eközben ő maga jóllakottan, mezítláb, megoldott *tunicában*, hátratett kézzel sétálgatott, és az így könyörgőnek: „Róma polgára vagyok,” azt felelte, „most menj, és kérj a néptől irgalmat”.⁹⁸ Ezután római polgárokat – köztük egy Hispalisban⁹⁹ árverésekre járó, a nép által jól ismert embert, mivel torz volt – vadállatok elé vettetett. Egy ilyen szörnyszülöttel volt dolgom. Róla azonban többet nem beszéllek.

4. Most viszont az a legfontosabb, hogy döntések el, mit vártok tőlem. Három erős légióm van, közülük egyet, a huszonnyolcadikat – mivel a háború kezdetén Antonius azzal az ígérettel bírt rá a hozzá való csatlakozásra, hogy a táborba érkezésük napján fejenként ötszáz *denaraiust* fog adni a katonáknak, győzelem esetén pedig ugyanolyan jutalmat, mint a saját katonáinak. Ugyan ki feltételezett volna bármiféle határt vagy mértéket? Így feltűzelve tartottam meg őket – Herculesre, nehezen –, nem is tudtam volna féken tartani, ha egy helyen állomásoztatom azokat, minthogy bizonyos különálló *cohorsok* még fel is lázadtak. Nem hagyott fel azzal, hogy a többi *cohorsok*at is levelekkel és eltűzött ígéretekkel izgassa. Nem kevésbé zaklatott engem Lepidus a saját és Antonius leveleivel, miszerint küldjem el hozzá a harmincadik légiót.

⁹⁰ Roscius Otho – lásd Suetonius: *Párhuzamos életrajzok: Caesar*, 39; Macrobius: *Sat.* 2, 7 – Kr. e. 67-ben hozott törvénye alapján a lovagrendieket 14 sorülés illette meg a nyilvános játékokon. Balbus egy ehhez hasonló törvényt vezetett be Gadesban. Az aranygyűrű viselése szintén a lovagrend kiváltságai közé tartozott.

⁹¹ Mivel Gades városa *municipium* volt, négytagú testület (*quatuorviri*) kormányozta, melyek jogköre a római *consulok*éhoz volt hasonló. Választásokat évenként tartottak, tehát a két évre szóló megbízatás szintén szabálytalan.

⁹² Ahogyan Caesar is tette *dictators*ága idején.

⁹³ Feltehetően Sextus Quintilius Varos, aki Kr. e. 57-ben *consul* volt, 56-ban pedig *Hispania Ulterior proconsul*ja lett.

⁹⁴ Ez a Gades városi *decuri*ókat jelenti.

⁹⁵ Ahogyan Caesar is tette, aki a *Lex Pompeia* alapján száműzöttekkel hasonlóan járt el; lásd még: *Bell. Gall.* 1, 1, 1.

⁹⁶ Balbusról fentebb már esett szó, lásd továbbá a 86. jegyzetet.

⁹⁷ *A fabula praetexta* vagy *praetextata* római történelmi tárgyú színpadi mű.

⁹⁸ Főbenjáró ügyekben a római polgárnak joga volt a néphez fellebbezni, ez volt a *ius provocationis*.

⁹⁹ Hispániai város, ma Sevilla.

5. Így tehát a hadsereget, amit semmiféle jutalmakért nem voltam hajlandó áruba bocsájtani, sem pedig az ő győzelmük esetén fenyegető veszedelmektől félve¹⁰⁰ kiszolgáltatni, értékelnetek kell tehát, hogy azt megőriztem és megtartottam a köztársaság számára. Ilyen módon higgyétek el, hogy meg fogom tenni, parancsoljatok bármit is, ha azt parancs nélkül megtettem. A provinciát békében, a hadsereget parancsnokságom alatt megtartottam; a tartományom határain soha nem léptem túl. Nemcsak egyetlen legionáriust, de még segédcsoportbéli katonát sem küldtem sehová; és ha szökni készülő lovasokat fogtam el, halállal büntettem őket.

Ezen tettek elegendő és nagy eredményének tekintem, ha a haza megmenekül. Azonban ha a köztársaság és a *senatus* zöme eléggé ismert volna [engem], nagyobb előnyöket élvezhettek volna általam.

A levelet, amit a provinciában tartózkodó Balbusnak írtam, elolvasásra neked is elküldöm. Ha a római tárgyú darabot (*praetextata*) is el akarod olvasni, barátomtól, Cornelius Gallustól kérd.

Corduba, Kr. e. 43. június 8.

¹⁰⁰ Vagyis ha Antonius és Lepidus győzne.